

Litt om norsk rett under nasjonalsosialismen

Av Hans Fredrik Dahl

Sett i stort perspektiv, kan man kanskje si at nasjonalsosialismen fikk betydelig innflytelse over norsk rett. Men da på en rent negativ måte, som en reaksjon mot nazismen. Det store rettsoppgjøret etter 1945 krevde svære ressurser fra rettspleiens side. Nesten ett hundre tusen saker ble etterforsket, og domfellelsene løp opp i bortimot 30.000. Antallet politifolk var sammen 1947 nesten fire-doblet av tallet før 9.april 1940, okkupasjonsdagen.

Lovene som landssvikene ble dømt etter, og som var gitt av eksilregjeringen i London, hører til de mest kontroversielle i vår rettshistorie, og kan vekke lidenskaper den dag i dag. De rettspolitiske ettervirkninger av oppgjøret ble store. De beredkapslover som vårt Storting vedtok i 1950 for å hindre et subversivt parti i å gripe makten ved et kupp i en situasjon der krig truer, og som ble til etter intens debatt, var helt ut modellert etter de erfaringer man hadde fra april 1940 og tiden deretter, da Vidkun Quislings parti NS med tysk støtte grep makten i Norge. Disse beredkapslover gjelder ennå. Og de endringer som ved samme anledning ble gjort i straffeloven forøvrig, fikk aktualitet så sent som i 1984-85, under prosessen mot spionen Arne Treholt.

La meg også ta med at det strafferettslige vitenskapelige miljø i Norge som ble bygd opp i 1950-årene av juristen Johs Andenæs og kriminologen Nils Christie, sprang direkte ut av arbeidet med rettsoppgjørets lovbrudd. Dette institutt for kriminologi og strafferett fikk riktig nok snart en helt annen hovedoppgave, da ungdomskriminaliteten eksploderte midt i 1950-årene, samtidig med at de siste landssvikdømte slapp ut av fengslet. Unge lovbyrtere, og ikke gamle nazister, ble strafferettspleiens hovedanliggende i årene deretter. Men rettspolitikken i 1940- og 50-tallet kan ikke forstås om man ikke ser den som reaksjoner mot erfaringene fra årene 1933-45, nasjonalsosialismens epoke.

Når det gjelder den positive innflytelse, er det nok atskillig mindre å finne. Sett i stort, synes nasjonalsosialismens rettsprinsipper å kollidere ganske kraftig, både praktisk og teoretisk, med den alt dominerende hovedlinje i norsk rettsutvikling. Denne hovedlinje sies jo ofte å være den rettsrealistiske. Og den var ikke delt av de nasjonalsosialistiske rettsteoretikere. Tvert imot, de tok energisk avstand fra den, f.eks. ved å stemple den som en ensidig makt-teori (Østrem 1944). Men her tapte altså det som i Norge gikk under navn av "den nye tid" - det nasjonalsosialistiske samfunnsstyret som i

samarbeid med den tyske okkupasjonsmakten forsøkte å knesette en ny rettsopfatning i Norge.

Og da er vi fremme ved den innflytelse det i praksis dreier seg om: partiet Nasjonal Samling som rettsstifter og lovgiver i Norge 1940-45. Dette skal da også være mitt tema. Det er forsåvidt et heftig og dramatisk, skjønt altså kortvarig, emne fra rettshistorien vi skal ta for oss.

La meg først si litt om partiet Nasjonal Samlings eget rettsgrunnlag under andre verdenskrig.

Reichskommissar

Norge ble under den tyske besettelse bestyrt av en Reichskommissar som sto direkte under Hitler, og som med sine forordninger kunne skape ny rett i Norge. I Führer-Erlass av 24. april 1940 het det videre at "Reichskommissar kan betjene seg av ... de norske myndigheter for å gjennomføre sine forordninger og utøve forvaltningen" (§ 2). Hvilke norske organer han betjente, og måten det formelt skjedde på, undergikk forandringer i okkupasjonens løp. I begynnelsen forsøkte tyskerne en "legal revolusjon", dvs. de anstrengte seg for å fundamentere sitt styre i det norske Storting. Høsten 1940 ble dette forsøk avbrutt, og Reichskommissar konstituerte sk. kommissariske statsråder som ledere av de bestående departementer, samtidig som den parlamentariske linje ble avvirket gjennom et generelt forbud mot politiske partier og organisasjoner. Unntatt fra forbudet var Nasjonal Samling med sine underorganisasjoner. NS fikk altså en politisk monopolstilling. De fleste konstituerte statsråder tilhørte dette partiet. Noen regjering utgjorde imidlertid statsrådene ikke. De sto hver for seg under instruksjon av en avdelingsleder i tyskernes Reichskommissariat - utformelt, men forholdesvis effektivt.

Denne ordningen varte fram til februar 1942. I denne tid ble lovgivningen skjøttet i form av departementale forordninger, gitt med hjemmel i Führer-Erlass av 24. april 1940. De fleste av disse forordninger dreide seg om nødvendige reguleringer utsprunget av okkupasjonssituasjonen. Men noen hadde klar politisk karakter. Disse forordningene var iverksatt etter initiativ fra NS, delvis som oppfyllelser av partiets program fra 1934, og kanalisert til statsrådene gjennom de ukentlige møter de av dem som var NS, hadde med partifører Quisling. Den politiske realitet var nemlig hele tiden at det tyske okkupasjonsstyret, med sitt dobbelte fundament i parti og stat hjemme i Das Reich, betraktet Nasjonal Samling som sitt søsterparti i Norge, og søkte å hjelpe dette parti til større makt både i samfunn og stat i Norge.

Etter ett års funksjon skiftet de konstituerte statsråder tittel og ble ministre - en oppgradering, men knapt noen selvstendigjøring i forhold til okkupasjonsmakten. Navneskiftet ble da også gjennomført etter Erlass av Reichskommissar. Deretter fulgte en vesentlig forskyvning i NS'favør, men

uten medvirkning av okkupasjonsmakten: Ministrene foretok en felles beslutning (hva de knapt hadde adgang til formelt) ved å rette en samlet henstilling til Høyesterett med spørsmål om det var noe forfatningsmessig i veien for at de ba Vidkun Quisling ta plass blant seg som regjeringssjef i navn av Ministerpresident. Høyesterett bestod på dette tidspunkt av NS-dommere, etter at de opprinnelige medlemmer hadde trukket seg som protest mot at Reichskommissar retket å la sine forordninger underkastes prøvelse fra domstolene m.h.t. til deres grunnlovsmessighet. Ikke overraskende kom derfor den nye Høyesterett fram til at iflg. konsitusjonelle nødrettsbetraktninger var det ikke noe til hinder for at ministrene kalte en regjeringssjef til seg, hvilket formelt fant sted den 1. februar 1942, den sk. Statsakten på Akershus.

Regjeringen Quisling 1942-45

Reichskommissar godkjente regjeringsmedlemmenes skritt. Men noen direkte maktoverføring fra Reichskommissar til Ministerpresident i form av kroning eller salving, fant ikke sted. På denne måten markerte okkupanten at de grunnleggende maktforhold iflg Führer-Erlass 24. april 1940 fortsatt bestod. Likevel var det et helt annet og mer ambisiøst norsk myndighetsorgan man her fikk å betjene seg av. Regjeringen Quisling var en regjering, et kollegialt organ. De enkelte ministre kunne fortsatt på sine fagområder gi forordninger som før. Men retten til å gi departementale forordninger ble nå formelt delegert av regjeringens sjef, og ikke av okkupasjonsmakten. Men først og fremst ga det nye statsstyret lover, nummerert som vanlige lover og kunngjort i Norsk Lovtidene. Lovene ble gitt av Ministerpresidenten selv, som etter sin kunngjøring om den nasjonale regjering heretter "innehar den myndighet som etter Grunnloven tillå Kongen og Stortinget". Ministerpresidentens lovsbeslutninger ble medunderskrevet av vedkommende fagstatsråd; lovbeslutninger som avvek fra Grunnlovens bestemmelser, skulle dessuten medunderskrives av justisministeren og innledes med at følgende lov gjaldt "uten hensyn til Grunnlovens bestemmelser".

Var regjeringens formen av 1942 spesielt nasjonalsosialistisk? Det kan man knapt si. Den var revolusjonær. Men den berodde på en revolusjon som i alle ledd av beslutningskjeden la maksimal vekt på legaliteten. Når okkupasjonsmakten hadde forbudt de andre partiene, sto bare NS igjen. Og når Stortingets mandater etter NS' mening var utløpt, og et flertall av representantene hadde sagt seg villig til å avsette både Kongen og eksilregjeringen under forhandlingene med tyskerne sommeren 1940 - da hadde samtlige av disse statsorganer etter NS' mening selv ødelagt den legitimitet som skulle til for at de kunne fungere under de rådende forhold. Rene nødrettsbetraktninger, kombinert med okkupasjonen som realitet, lå altså bak Quis-

ling-regjeringen og dens rett til å forene lovgivende med utøvende myndighet.

Det var forsåvidt betraktninger av samme art som lå til grunn for London-regjeringens legitimitet. Også den utøvte sin regjeringsmyndighet, skjønt fra fremmed territorium, i kraft av nødretten, og ga lover i form av provisoriske anordninger - anordninger som forøvrig i likhet med Quisling-regjeringens, i sitt innhold overskred Grunnlovens forståelse av hva en slik anordning kan omfatte (Astrup Hoel 1945 s. 6). Også London-regjeringen, og ganske særlig den norske motstandsbevegelse som den ledet, regnet Stortinget som kompromittert og derfor uten legitimitet. Man planla derfor et overgangsstyre uten bruk av Stortinget. Dette ble likevel endret rett før frigjøringen.

Jeg mener ikke med denne paralellføring at den ene regjering var like god som den annen. Jeg vil bare påvise at 1942 års regjeringsform i Norge teknisk sett begrunnet sin legalitet i langt på vei de samme termer som eksilregjeringen, og at Quislings regjeringsform var tradisjonelt og ikke revolusjonært begrunnet; mer sprunget ut av grunnlovskonservatisme enn av nasjonalsosialisme, teknisk sett.

Quisling og Terboven

Men innholdet av regjeringens lovbeslutninger ga til sammen en politisk tendens, som jeg om et øyeblikk skal vende meg til. Først imidlertid noen betraktninger om hvor selvstendig, evt. hvor avhengig, Quisling-regjeringen i praksis var av okkupasjonsmakten. Dette er jo et kjernepunkt i det man kan kalle Quislingbegrepet, som omfatter en solid formodning om femte-kolonnevirkosomhet til fordel for okkupanten. Hvordan var den rettslige praksis i ordningen mellom okkupasjonsmakten og den sk. nasjonale regjering av 1942?

Det var først og fremst uavklart, merkelig uavklart. Når man tenker på hvor nedkjært tyskerne forhandlet med norske myndigheter sommeren 1940, om så å si hvert komma i den tenkte overenskomst, da er det påfallende at Reichskommissar bare ble sittende og se på at noe som kalte seg en nasjonal regjering etablerte seg og begynte å holde statsråd på Slottet, akkurat som Kong Haakon 7. hadde gjort det. En regjering som ovenikjøpet straks tok opp arbeidet for å selvstendiggjøre seg ytterligere ved ustanselig å mase på å få en fredstraktat med Tyskland for at okkupasjonstilstanden skulle bringes til opphør.

Reichskommissar hadde fortsatt Führer-Erlass av 24. april 1940 å støtte seg til. I den sto at han skulle være "den øverste regjeringsmyndighet i sivile saker" i Norge. Den nye regjeringen kunne da gjerne være nest øverst. Likevel er det altså riktig å si at Reichskommissar også i praksis mistet en del av kontrollen med lovgivningen i Norge. Den nye regjeringen tok nemlig straks

opp arbeidet med å avløse så mange som mulig av de kommissariske forordningene fra 1940 og 1941 med permanent lov, uten at Reichskommissariat alltid ble forelagt saken til godkjenning. I hvert fall ble det fra Kommissariatets rettsavdeling snart klaget over at den ene loven etter den andre ble kunngjort i Lovtidende, uten at de hadde vært innom Kommissariatets fagavdeling først.

Den økte selvstendighet i lovgivningen hjalp imidlertid lite på den egentlige politiske selvstendighet, som stadig var sterkt beskåret av Reichskommissar. For det første ved at han kanaliserte tyske militære behov inn i den norske forvaltning (og disse krav var omfattende, okkupasjonsarmeens omfang tatt i betraktning: hver fjerde voksne mann i Norge var en tysk soldat). Dernest fordi Reichskommissar etter sin instruks kunne benytte tyske politioorganer "for å gjennomføre sine forordninger".

Dette siste ble fatalt for regjeringen Quisling. Tysk politi hadde jurisdiksjon over norsk politi. Etter ordre fra tyske politioffiserer kunne norske mannskaper kommanderes med på arrestasjoner og razziaer, uten at regjeringen var forberedt eller ofte til og med informert. Arrestasjon av norske politifolk, offiserer eller jøder; innlevering av radioapparater, ulltepper eller ryggsekker: slike sterkt belastende aksjoner måtte regjeringen bare sitte og se på - og selvfølgelig ta ansvaret for, ettersom norsk politi var instrumentelt i gjennomføringen, og noen opposisjon mot Reichskommissar ikke var mulig utad. Det norske politiets særdomstol - opprettet etter press fra tyske politimyndigheter - idømte etter tysk diktat de forholdsvis få dødsdommer som Quisling-regimet avsa (tyske politidomstoler sto for de fleste). Quisling hadde som ministerpresident benådningsretten i denne særdomstol men ble i flere tilfeller tvunget av Reichskommissar til å avslå benådning. Og endelig: Arrestasjonen og deportasjonen av jødene - okkupasjonstidens uten sammenlikning største katastrofe i Norge - fikk regjeringen informasjon om praktisk talt samme dag som massearrestene begynte, ved hjelp av utkommandert norsk politi.

Nå skal det ikke underslås at regjeringen selv greide å iverksette en rekke egne, belastende tiltak - for eksempel arrestasjonen av 1000 lærere som straff for at de protesterte mot den NS-ledete fagforeningen, eller den utrolig uskjønnsomme lov om at all ungdom mellom 10 og 18 år skulle innmeldes i NS' egen ungdomsorganisasjon - en fullstendig urealistisk bestemmelse som vakte den største forbitrelse i befolkningen. Men de fleste av de skarpe tiltak som undergravde regjeringen politisk, ble tredd ned over den via tyske politimyndigheter. Jeg kan altså avslutte disse resonnementer om Nasjonal Samlings prinsipielle rettsgrunnlag og praktiske posisjon som lovgiver, med å fastslå at disse rammebetingelser i liten grad var preget av nasjonalsosialistisk ideologi, og mer av almene konflikter mellom okkupasjonsmakt og kollaborasjonsregjering.

Krig og lovgivning

Innholdet av de lover som regjeringen ga, kan systemiseres i to grupper:

Det var for det første de bestemmelser som uttrykkelig siktet mot å regulere forhold under den pågående krigstilstand. Til denne kategori hørte langt de fleste av Quisling-regjeringens lover. Det går i hvert tilfelle fram av bestemmelsens preambel og innhold forøvrig. De fleste dreide seg om regulering av varer, spesielt næringsmidler, og lå forsåvidt godt innenfor Grunnlovens grenser for hva provisoriske anordninger kan omhandle.

Den annen og langt viktigere kategori dreier seg om lover gitt med sikte på etterkrigssituasjonen, altså på lang sikt. Forfatningsreformer ville f.eks. først kunne bli aktuelle etter at Tyskland hadde sluttet fred med Norge og okkupasjonsstyret var avviklet. Tiltak for å bedre rasehygien ville først kunne få betydning på meget lang sikte, osv.

NS-regimets langsiktige lovtiltak omfatter til sammen fire rettsområder: stats- og forvaltningsretten; arbeids- og sosialretten; fødsels- og helsretten; endelig politi- og strafferetten.

Jeg har i en tidligere artikkel (Retfærd nr. 38) gått nærmere inn på reformene innen disse fire rettsområder. La meg her bare si litt om noen av de institusjoner som ble forsøkt skapt for å fremme NS-styrets tiltak.

I stats- og forvaltningsretten gikk bestrebelsene ut på å forene to typer av institusjoner: de som realiserte et førerprinsipp ovenfra og nedad, og de som skulle legge grunnen for en korporativ innflyteelse nedenfra og opp i samfunnet.

Rent historisk kan de to institusjonstyper føres tilbake til svært ulike tradisjoner i europeisk fascisme. Nasjonal Samlings korporative program var konkret utformet i 1930-årene under klare italienske forbilder. Det ble bearbeidet under krigen som et uttrykkelig bidrag til folkestyret i Norge, som "... en rettferdig og saklig folkerepresentasjon... bygget opp på en slik måte at.. ethvert menneske skal ha sitt yrke, og alle skal stå tilsluttet en faglig organisasjon (som) må bli lovfestede ledd mellom den enkelte borger og staten, og avløse de tidligere politiske partier som grunnlag for folkets deltakelse i nasjonalforsamlingen" (Dahl 1942:106). I praksis måtte imidlertid denne forfatningsreformen utsettes. Hitler ville ikke høre tale om noe nytt, representativt organ i Norge. Årsaken kan ha vært behovet for å utsette vanskelige ting til krigen var vunnet, eller tysk ulyst mot korporative ordninger generelt, i tråd med nasjonalsosialismens tyske variant.

Tilbake for NS sto da å utvikle førerprinsippet. Over alt - i kommunalforvaltning, organisasjonsledelse og offentlige styrever - ble dette prinsipp gjennomført. Kronen på verket var Loven om parti og stat av 12/3 1942, med de to klingende paragrafer:

" § 1. NS er det statsbærende parti i Norge og fast forbundet med staten.

§ 2. Partiets organisasjon og virksomhet og medlemmenes plikter fastsettes av NS Fører."

Gjennomføringen av dette førerprinsippet gikk forholdsvis lett. Her kunne man bygge på den eksisterende autoritetsstruktur i samfunnets institusjoner, beholde toppene og avskjære forbindelsene til elektoratet, medlemmene, urvelgerne, og dermed oppnå en fullkommen fører-pyramide. Bare på ett vesentlig forvaltningsområde forårsaket dette programmet store omveltninger. Det gjaldt den norske fylkesmannsinstitusjonen, altså landshøvdingen, som etter førerprinsippet ideologi sto altfor svakt som statens representant overfor lokalsamfunnet, idet makten var uthult av kommunale og andre regionale organer. Et stort anlagt reformarbeid som totalt omstrukturerte fylkesmannsinstituttet og brakte det i samsvar med førerprinsippet, opptok NS' forfatningsjurister under hele krigen (Vasbotten 1945).

Vi kan spørre: var førerprinsippet og det korporative system kontrære prinsipper i norsk nasjonalsosialisme - på samme måte som man kan si at italiensk korporatisme var artsfremmed for tysk NSDAP-ideologi? Jeg tror det ikke. Studerer vi de ideologiske forutsetninger for NS' forfatningsframstøt, går det fram at de begge var motivert i rasebiologiske hensyn. Rasens enhet og renhet lå bak begge tiltak. Tydeligst ses dette i førertanken. Dens utgangspunkt var forestillingen om folkefellesskapet (Volksgemeinschaft) som suverenitetens kilde. I samsvar med biologiens prinsipper ville folkets samliv utkrystallisere en leder, en Fører, som legitimerte seg "naturlig" ved å legge for dagen de rette folkeledende egenskaper gjennom sin praksis.

Også korporatismen hadde i Norge forankring i biologiske tenkesett, med Quisling selv som den dominerende ideolog. Han hadde studert råds-systemet i Russland nøye i 1920-årene, og fant at det var et system særlig egnet til å ivareta den nordiske rases egenart, i betraktning av dens høyt utviklede evne til organisasjon. Vår rase var imidlertid påtvinget et parlamentarisk styresett basert på partier, som ødela "tilværelsens enhet og sammenheng" ved å instituere sosiale motsetninger som selvforsterkende og i det lange løp selvødeleggende organisasjonsprinsipp i politikken.

Også for andre av de områder der NS var rettsskapende under krigen, ligger rasebiologiske hensyn i bunnen som ideologisk fundament. Det gjelder f.eks. sosialretten, som var sentrert om arbeidets organisering og status. Kroppsarbeidet ble sett som noe langt mer enn økonomisk verdiskapende; det var etter nasjonalsosialismens teori hovedkilden til samfunnsmessig integrasjon gjennom folkefellesskapet. NS' bidrag til helseretten besto i å videreføre mellomkrigstidens brede, rasehygieniske bevegelse. Fallet i fødelsetalene, sammen med økingen av det uheldige arvestoffet i befolkningen, ble ansett som tidens store faresignal. Kampen mot prevensjon og abort, og for sterilisering av bærere av svakt arvestoff, var derfor merkesaker for NS i Norge.

Politiet under NS

Den sterkeste innflytelse fra tysk nasjonalsosialisme over norsk rett under krigen var utvilsomt den som angikk politi- og strafferetten. Politiet ble utbygd og fikk utvidete fullmakter (Ringdal 1987). Strafferammene ble skjerpet, prosessreglene forenklet. De fleste av disse bestemmelsene gjaldt riktig nok uttrykkelig som midlertidige tiltak "under den nå pågående krig", f.eks. innføring av dødsstraff som alternativ til livstidsstraffen, samt fordoblingen av strafferammen for en rekke forbytelsler begått med forsett, jfr Lov av 3/9 1942 Nr. 3. Den enklere adgang til sikring eller forbyggende forvaring, kan se ut som om den skulle gjelde ut over krigstiden (Lov av 25/3 1943 Nr. 1). Bestemmelsene som straffet "angrep på staten og partiet" (Lov av 12/3 1942) eller "folke- og statsfientlig virksomhet" (Lov av 19/3 1942) var i alle fall uten situasjonsbegrensning. Slike "lovbrudd" var jo uhørt etter norsk tradisjon. De kom inn i retten som en ren kopi av NSDAP's "Schutz von Volk und Staat" for å knesette et autoritært ettparti-regime også i Norge. Til å pådømme slike politiske straffesaker ble det etablert en egen domstol, Folkedomstolen, bestående av 3 dommere og i visse tilfeller også 2 domsmenn. Folkedomstolen dømte inappellabelt i saker som både angikk brudd på Reichskommissars forordninger og overtredelse av den norske regjeringens politiske påbud og forbud, hva enten de var innskrevet i straffeloven eller gitt i særlover. Den var altså i særlig grad en institusjon til håndhevelse av nasjonalsosialismens spesielle forståelse av "politiske forbrytelser". Det kan derfor ha sin interesse kort å skissere dens skjebne ut gjennom besettelsestiden.

Folkedomstolen ble opprettet høsten 1940 med hjemmel i en egen forordning av Reichskommissar og etter åpenbart tysk forbilde. I Norge ble den en fiasko. Dommerne dømte systematisk mildere enn Justisdepartementets politiske ledelse fant forsvarlig. I de ca. 500 pådømte sakene, viste det seg at de drakonisk formulerte lovbud ikke ble fulgt opp med reaksjoner som tilnærmelsesvis kunne rettferdiggjøre en egen "politisk" domstol. Selv i opplagte tilfeller etter justisministerens mening, var den ikke i nærheten av maksimalstraffen. Dødsstraff kom aldri på tale. Folkedomstolen mistet derfor raskt sin betydning. Alvorligere saker ble på slutten av krigen overført til Politiets særdomstol, resten tatt hånd om av de vanlige underrettene (Selliås 1986, Ringdal 1987).

Konklusjon

De mest åpenbare kopier av tysk nasjonalsosialistisk rett, falt altså til jorden i Norge. Systemet lot seg vanskelig kopiere, selv av de troende, fordi den bestående rettslige struktur strittet imot å la seg anvende til slike formål.

Jeg kan kanskje utvide dette synspunkt til å gjelde nasjonalsosialismens innflytelse over norsk rett generelt. Innflytelsen var ikke sterk, selv i den periode da det nasjonalsosialistiske parti besatte alle nøkkelposisjoner.

Nasjonalsosialismens forsøk på å skape rett i Norge markerer likevel en distinkt periode i vår rettshistorie, da rasebiologiske prinsipper fikk råde grunnen på viktige områder av lovgivningen. I kriminalpolitikken førte dette til en skjerpelse av alle strafferammer som uttrykk for statens rett til å beskytte seg mot lovbrysteren ved eliminering av avvikerne.

Det kan nok stilles spørsmål om hvor fremmed dette prinsipp er fra lovgivningen før og etter. Som et moment skal jeg nevne de viktigste nye prinsippene ved rettsoppgjøret etter 1945, slik de ble innført i straffelovgivningen av regjeringen i London ved provisoriske anordninger:

- prinsippet om at *medlemskap* i partiet NS, uansett hvor passivt og fjernt fra ethvert vanlig medvirkningsansvar det måtte være, skulle straffes som høyforræderi, og
- prinsippet om at *dødsstraff* igjen ble å innføre i fredstid, etter å ha vært ute av straffeloven siden 1902, og nå begrunnet med folkefelleskapets sunne hevnfølelse (Dahl 1987).

Vi vil vel i dag betrakte innføringen av disse prinsipper med en viss undring. Den franske statsviteren Robert Aron har for sin del karakterisert det første som "autoritært", og antyder dermed kanskje en retrospektiv oppgave for Amnesty International overfor det norske rettsoppgjøret (Ringdal 1987). At landets justisminister finner det "sunt og riktig" folk krever dødsstraff i fredstid, skal jeg ikke en gang forsøke å karakterisere, bare minne om at selv Quislings straffelov ikke kjente dødsstraff annet enn i krigstid.

Vel - heller ikke det norske rettsoppgjøret ble gjennomført så drakonisk som lovgiver hadde skaffet adgang til. De mest passive NS-medlemmene slapp med påtaleunntatelse. Og riksadvokatens opprinnelige forsett om påstand om dødsstraff i 206 saker, dampet ned til at man i praksis skjøt et par håndfuller bare.

Slik sett kan man si at rettsvesenet i praksis strittet imot å la seg anvende av de ivrigste reformatorer, uansett fra hvilken kant de måtte komme i årene 1940-45. Og det kan kanskje være en beroligende tanke?

Referanser

Dahl, Hans Fredrik "Dødsstraffen i Norge", i Takala og Thams (red) Krig og moral. Oslo 1986.

ds, "Fascismens ansikt. En introduksjon til temaet fascismen og retten", Retfærd nr 38, 1987.

Dahl, Th. "Trek av vår tidligere, nuværende og framtidige forfatning og forvaltning", Raknarok 1942 s. 100 ff.

T. Astrup Hoel. Ms. om rettsoppgjøret, datert juni 1945. I Frede Castbergs papirer, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Nils Johan Ringdal, Mellom barken og veden. Politiet under okkupasjonen. Oslo 1987.

Arnt Selliaas, "Statspolitiet i Norge", i Takala og Thams (red), Krig og moral. Oslo 1986.

Vasbotten, Arnvid, Den nye fylkesmannsloven. Tale på førermøtet 18/2 1945. Oslo 1945.

Østrem, Sigurd, "Die Quellen des norwegischen Rechts". Norlandir 1944 nr. 12.

FORFATTEROPLYSNINGER:

Dahl, Hans Fredrik, historiker, professor i medievitenskap, Universitetet i Oslo.